

Irak Dünya Mahkemesi'nin Sesli ve Sakin Enternasyoneli*

BAŞAK ERTÜR - KORAY ÇALIŞKAN

2004. with Ertür, B. *Irak Dünya Mahkemesi'nin Sesli ve Sakin Enternasyoneli*, Birikim, Vol. 182.

"Savaş hayalgücünün sefaleti, aklın çöküşüdür."
Irak Dünya Mahkemesi, New York Oturumu
Vidcan Jürisi

“Saat ikiyi geçti, uyuyamıyorum. Duyup gördüklerim zihnimde cirit atıyor hala. Kalbim paramparça. Parça tesirli bombalar, sivil ölümleri, patlamamış bombalar, başı bozuk füzeler, gökten üzüm taneleri gibi yağın bombalar, bir bebek bedeninin parçaları... Benim milletim hiç olmadı. Hiçbir zaman kendimi Amerikalı olarak görmedim. Ama bugün farklı; utanç içerisindeyim. İnsani bir utanç bu. Canım yanıyor. Öylesine derinden kavriyor ki bu utanç beni, bütün bedenimi sızlatıyor.”

“Vajina Monologları” adlı oyunuyla Amerika’yı sarsan Eve Ensler, Irak Dünya Mahkemesi’nin (IDM) New York oturumunun kendisini nasıl sarstığını, diğer jüri üyelerine sabaha karşı gönderdiği bir e-postayla böyle anlatmıştı. On bir saat boyunca diğer on iki jüri üyesiyle beraber dinlediği oturum, yirmiye yakın dünya şehrinin bir araya gelerek kurduğu IDM’nin onlarca etkinliğinden yalnızca biriydi.

DÜNYA MAHKEMESİ

Milyonların hayır demesine rağmen Amerika Birleşik Devletleri ve başta Birleşik Krallık olmak üzere yandaşlarının Irak’a açtığı savaş, küresel barış hareketinin hayli önemli, heyecan verici ve yaratıcı bir tepkisiyle karşı karşıya: Irak Dünya Mahkemesi. 1967 yılında Vietnam Savaşı sırasında ABD’nin işlediği suçları ortaya çıkarmak ve teşhir etmek için Jean-Paul Sartre’in onursal başkanlığında düzenlenen ve Türkiye’den de Mehmet Ali Aybar’ın hakim olarak katıldığı Bertand Russell Mahkemesi’nden ilham alınarak kurulan IDM’nin yeryüzünün pek çok şehrinde ayağı var: Londra, Mumbai, Kopenhag, Brüksel, New York, Osaka, Berlin, San Jose, İstanbul, Hiroşima, Roma, Stockholm, Tunus...

Irak’a karşı saldırının yasadışı ve ahlak dışı olduğu gerçeğini, ardındaki ideolojiyi ve stratejileri, savaş sırasında ve süregiden işgal sırasında işlenen suçları kayda geçirme, teşhir etme ve bu yolla savaşa karşı muhalefeti yükseltme ve güçlendirme fikri, küresel savaş karşıtı hareketin sinerjisine kanıt olacak şekilde pek çok yerde neredeyse aynı anda ortaya çıktı. Bu fikir, 2003 yılının Mayıs ayından itibaren Berlin, Jakarta, Cenevre, Paris ve Kankun’da toplanan çeşitli uluslararası barış meclislerinde destek gördü. Projenin uluslararası koordinasyonu için ilk önemli adım ise aynı yıl Haziran sonunda Brüksel’de Bertand Russell Barış Vakfı’nın evsahipliğiyle düzenlenen Barış ve İnsan Hakları Avrupa Ağı Konferansı’nda atıldı.

Türkiye’den gelen temsilcilerin sunuşu en beğenilen öneri oldu ve Brüksel’de toplanan uluslararası çalışma grubu, Türkiye’deki platforma uluslararası projenin sekreteryasını devretti. Ekim ayının sonlarına doğru uluslararası koordinasyon komitesi İstanbul’da bir araya gelerek üç gün boyunca projenin ruhunu, çerçevesini, hedeflerini ve biçimini tartışıp bir platform metni etrafında birleşti. İstanbul Platform Metni şu anda projenin

başlıca birleştirici unsuru niteliğinde.¹ Bu metni onaylayan birey ve gruplar, uluslararası platformla bağlantıya geçerek dünyanın herhangi bir yerinde, süreci mümkün olduğunca açık ve kapsayıcı tutmak şartıyla, Irak Dünya Mahkemesi adı altında birliktelikler örgütleyebiliyor. Dünyanın çeşitli şehirlerindeki platformlar kendi Irak Dünya Mahkemesi oturumlarını belli bir otonomi içerisinde ama girişimin diğer ülkelerdeki ayaklarıyla yakın temas kurarak, kaynakları, kanıtları, fikirleri paylaşarak düzenliyor. Irak Savaşı'nın yasadışılığının farklı yönlerine eğilen oturumların bulguları, savaşın başlangıcının ikinci yıldönümüne denk düşen 20 Mart 2005 yılında İstanbul'da gerçekleşecek olan son oturumda birleşecek. Bu anlamda İstanbul oturumu projenin bir başka önemli birleştirici unsuru.

Irak Dünya Mahkemesi meşruiyetini uluslararası hukuktan olduğu kadar, daha savaş başlamadan kararlı bir şekilde ve pek çok biçimde kendini ifade eden küresel savaş karşıtı hareketten de alıyor. Gerek uluslararası platformun toplantılarında ortaya çıkan, gerek internet üzerinden zuhur eden tartışmalarda bu iki belirleyici hattın arasında nasıl bir denge kurulacağı konusunda epey zihin enerjisi sarfedilmekte: Irak'a düzenlenen saldırı uluslararası hukuk çerçevesine göre "yasal" olsaydı bile, B.M Güvenlik Konseyi emperyal ladese evet deyip bu saldırıyı onaylasaydı bile, bunca savaş karşıtı muhalefetin ardından bu savaş gerçekten meşru sayılabilir miydi? Savaş ve işgal sırasında Irak'ta ABD ve yandaşları tarafından işlenen suçlardan bahsederken, uluslararası hukuğun kapsamadığı ama bakınca vicdanımızın "suç değil" demeye elvermeyeceği vakaları nasıl ele alacağız? Hukuk ve adalet arasındaki uçurum ne menem bir şeydir ve nasıl dile getirilir? Herhangi bir yargı yetimiz olmaksızın mahkeme kuruyorsak nelere vurgu yaparak ilerlemeliyiz? Güvenilirliği ve meşruiyeti kaybetmeksizin hem uluslararası hukuğun gereklerini, hem de savaş karşıtı hareketin sokaklarda, askeri üs işgallerinde, Halliburton kapılarında, konsolosluk önlerinde, cephan taşıyan tren yollarında, savaş gemilerini karşılayan limanlarda sivil itaatsizlik edimleriyle, doğrudan ya da dolaylı eylemlerle aktif olarak oluşturduğu kimi normları nasıl bir arada ifade edebiliriz? Uluslararası hukuğa ve savaş karşıtı harekete bir ikinci adımı nasıl atabiliriz? Savaş başladı, dediler ki bitti. Yanıldık mı? Yenildik mi?

JOHN BERGER'İN YANITI

Aslında ne yanıldık, ne yenildik. Yanılmadık çünkü savaş karşıtı hareketlerin küçük pankartlara koca koca yazdığı gerçekler, o en basit, o en sıkıcı, o en sade halleriyle teker teker vücut buldular. Ne el-Kaide vardı Irak'ta, ne kitle imha silahları, ne ABD ordusunu çiçekle bekleyen Iraklılar, ne de askerin getirdiği bir demokrasi. Üçüncü Dünya iyi biliyordu artık darbelerin demokrasi getirmedini.

Yenilmedik, çünkü IDM ile mücadeleye devam ediyoruz. Dünya Mahkemesi girişiminin başlıca iki hedefi var: işlenen suçları bir tür muhalif-tarih olarak kayda geçirmek ve bunların teşhiriyle muhalefeti savaşa son verecek denli güçlendirmek. Bu hedefleri belki de en iyi John Berger, mahkemeye hediye ettiği metinle ifade ediyor:

"Suçları unutmamalı, kayıtlarını muhafaza etmeliyiz. Suçluların ilk işi bunları yok etmektir zaten. Çünkü bu efendiler yalnızca masum katletmezler, hafızayı da maktul ederler. Yeni dünya tiranlığına karşı yükselen muhalefete ilham vermesi için bu kayıtların tutulması şart. Bu aşırı silahlanmış tiranlar askeri ya da iktisadi her savaşı kazanabilirler. Ama kaybettikleri bir savaş var ki, ismine kendileri "İletişim Savaşı" diyorlar. Dünya kamuoyunun desteğini kazanamıyorlar. Gitgide daha çok insan "hayır!" diyor. Sonuçta bu, yenilgileri, tiranlıklarının sonu olacak. Ama bu son daha kaç trajedi, istila ve felaketten sonra gelecek? Daha ne kadar yoksullaştıracaklar bizi? İşte kayıt tutmanın, muhafaza etmenin, hatırlamanın aciliyeti

*Bu yazının IDM hakkındaki haberler bölümünün kısa bir versiyonu Bianet'de daha önce yayınlanmıştır.

¹ Bkz. www.worldtribunal.org

bundandır. İşledikleri suçlar unutulmayacak, her kıtada ağızdan ağıza dolaşacak. Her geçen gün daha çok insan “hayır!” diyecek. Çünkü bugün korumaya niyetli olduğumuz ve sevdiğimiz her şeye “evet!” demenin tek önkoşulu bu.”

İSTANBUL – NEW YORK

İşte bu belleme, hatırlama, suçları kaydetme, muhalefeti hareketlendirme, yeni mücadele araçları yaratma ve eskileri yenileme amacını gerçekleştirmenin bir yolu olan IDM'nin Amerika uzantısı, 8 Mayıs'ta New York'ta gerçekleştirdiği oturumla ABD ve arkasına aldığı ülkelerin Irak halkına karşı işlediği suçları sergiledi. Sergiler ve hatırlarken de çok tuhaf bir şeye neden oldu. Dünyadaki ABD kaynaklı şiddetin streç-filme sarılmış gibi kokmadan, bulaşmadan, kimsenin tenine değmeden teğet geçtiği bir şehir olan New York'ta, daha yeni üç binden fazla insanın aynı anda ölümüne tanık olmasına rağmen kan kokusu duyulmayan bu şehirde, Irak'ta çekilen eziyetin bir gün boyunca sesi duyuldu, adı anıldı, yüzü görüldü. Şehrin beyazlara homojen, boş, öylesine akıp gider gibi görünen zamanı siyah bir prizmayla bölündü.

Projeyi New York'a taşıyan ve 800'den fazla sivil toplum örgütünü temsil eden 60 barış aktivisti ulusal koalisyon ve birliği bir araya getiren örgütün de Amerika'da yaşayan Türkiyeli savaş karşıtlarının kurduğu “Barış İniyatifi/Türkiye” (Peace Initiative/Turkey) olması ilgi topladı.² On bir saat süren mahkeme, ABD'nin sorumlusu olduğu insan hakları ve uluslararası hukuk ihlallerini üç ana bölümde inceledi.³

ABD'nin ünlü sivil toplum örgütlerinden olan Anayasal Haklar Merkezi'nin (Center for Constitutional Rights) başkan yardımcısı Peter Weiss, ABD'nin savaşa hazırlık sırasında ve savaş ilan ettiği ilk anda işlediği uluslararası hukuk suçlarını sunduğu konuşmasında, Birleşmiş Milletler'i bir araya getiren prensiplerin nasıl alt üst edildiğini gösterdi ve B.M. Bildirgesi'nin “Biz, Birleşmiş Milletler Halkları...” sözleriyle başladığına dikkat çekerek, bu haksız savaşın yalnızca uluslararası hukuku değil dünya halklarının vicdanını da çiğnediğine parmak bastı. IDM - New York oturumunu gerçekleştiren koalisyonunun kurucularından Ayça Çubukçu'nun konuşması tam da Weiss'in bu son noktasından hareket etti. ABD'nin işlediği suçların yalnızca uluslararası hukuğu çiğnemekle kalmayıp, onlarca ülkenin yüzlerce kentinde, milyonlarca insanın günlerce sokağa dökülerek protesto ettiği ve patlamadan engellemeye çalıştığı Irak Savaşını başlatan ABD'nin, dünya halklarına karşı da bir suç işlediğine işaret etti. Çubukçu konuşmasına başlamadan önce salonun büyük perdesine dünyada savaşa karşı düzenlenen onlarca mitingün fotoğrafları yansıtıldı.

Diğer bölümlere nazaran kısa süren bu iki güçlü konuşmanın ardından ABD'nin zulmü altında ezilen Iraklılara karşı savaşın başladığı 20 Mart 2003 ile savaşın bitip işgalin başladığı 2 Mayıs 2003 tarihine kadar geçen zamanda işlenen suçların ayrıntılı incelenmesine geçildi. İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin (Human Rights Watch) Orta Doğu ve Kuzey Afrika masasının yöneticisi Sarah Leah Whitson öncelikle ABD'nin izlemekle yükümlü olduğu Cenevre Sözleşmelerinin savaş hukukunu nasıl şekillendirdiğini tartıştı ve Irak askeri müdahalesinin neden olduğu can kayıplarının genel bir dökümünü yaptı. Pentagon'un sivil kayıp rakamlarını olduğundan az göstermek için hangi yollara başvurduğunu anlatarak sürdürdüğü konuşmasına, yalnızca 19 Mart ve 20 Nisan 2003 arasında ABD ordusunun 4.300 Iraklı sivili öldürdüğünü söyleyerek devam edip, 26 Nisan 2004'e kadar ABD ordusunun en az 8.930 en çok 10.781 sivil Iraklı'nın ölümüne neden olduğunu ekledi.

New York oturumunun belki de en güçlü yanı savaşın neden olduğu yıkımı genel olarak gösterirken, insanı acıdan bir nebze yabancılaştıran istatistiklerin içerisinden kişisel hikayeleri çekip alması ve zalimin zulmünü açık açık gösterebilmesiydi. Zira Irak'ta doğup

² Grubun faaliyetleri ve ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.peace-initiative-turkey.net/>

³ Her üç oturum boyunca yapılan konuşmaların metnine, sunulan kanıtlara, sunuşların slaytlarına ve tüm oturumun video kaydına ulaşmak için bkz. <http://www.worldtribunal-nyc.org/Document/index.htm>

büyümüş olmaktan başka hiçbir “şuçu” olmayan insanların kişisel acı hikayeleri o en görünür ve politik halleriyle, video görüntüleri, ses kayıtları, fotoğraflar ve New York’a IDM için gelen şahitlerin anlattıklarıyla kamuya sunuldu, paylaşıldı ve toplumsal hafızaya kazandırıldı.

Irak asıllı Amerikalı avukat Jennifer Ridha’nın sunduğu ikinci bölümdeki hikayelerden birisi bütün ailesini ve iki kolunu birden ABD ordusunun sivillerin üzerine attığı bir tür Napalm bombası yüzünden kaybeden ve vahşetin en önemli sembollerinden biri olan 12 yaşındaki Ali İsmail üzerineydi.

ABD ordusu, 30 Mart 2003’de Bağdat’ın Zafraniye mahallesinde Abbas ailesine ait dört evi bombaladı ve bir çocuk hariç bütün sivilleri öldürdü. Ali İsmail 17 kişilik ailenin kurtulan tek ferdiydi. Bütün kardeşlerini, babasını ve hamile annesini kaybetmiş, dirseklerine kadar tamamen yanan kolları kesilmek zorunda kalmıştı. Ridha’nın tanık olarak dinlediği ve işgal sırasında Bağdat’ta yaşayan ve Ali’yi ziyaret eden Irak Barış Takımı kurucularından April Hurley’e göre Ali, “bir çift kola hemen kavuşmazsa intihar edecekti.”

Gerek Ridha’nın, gerekse hemen arkasından konuşan ve Dünya Mahkemesi’nin hukuk koordinatörlerinden olan Aslı Bali’nin sunduğu örnekler, ABD’nin işlediği savaş suçlarının, bireysel askeri hatalardan ya da amaçlanmamış sonuçlardan kaynaklanmadığını, bilakis ABD yönetimini doğrudan sorumlu kılan tekrarlar ve sistematik insan hakları ve savaş hukuku ihlallerinden ibaret olduğunu en güçlü şekilde gösterdi. Bu bölümün en etkileyici anlarından biri Amerikalı topçu er Michael Hoffman’nın yaptığı şahitlikti. Hoffman’a göre Amerikan askerleri çoğu kez tepeden başlayan bir başıbozuklukla hareket ediyorlar, kontrol noktalarına hızlıca ya da dikkatsizce yaklaşan Iraklıları çoğu kez ihtar atışı bile yapmadan vuruyorlardı. Kendisi gibi işçi sınıfı kökenli 120 diğer yaşıtıyla Irak’a gitmeden önce eğitim almış ve kendilerine, “Irak’a demokrasi götürmeye gittiğinizi sanmayın. Oraya gitmemizin tek nedeni petrol” diyen bir yüzbaşının komutasına verilmişti.

Mahkemenin üçüncü ve son sunuşunu İktisadi ve Sosyal Haklar Merkezi’nin (Center for Economic and Social Rigths) yöneticisi Roger Normand yaptı. İşgal günlerinde ABD’nin işlediği suçların tartışıldığı bölümde, Irak’ın ambargo döneminde yeniden inşa ettiği altyapısını bu son savaşta tamamen yitirdiğini, zor da olsa işleyen bir eğitim ve sağlık sektörü olan Irak’ta bu iki alanın neredeyse durma noktasına geldiğini, geceleri sokakta yürümenin bile artık imkansızlaştığını, kadınlara karşı işlenen suçların kat be kat arttığını, askeri operasyonlar sırasında sivillerin katledildiğini (yalnızca 2004’ün Nisan ayında 1.300’den fazla Iraklı hayatını kaybetmişti), fotoğrafları Batı’da yeni yayınlanan hapisanelerdeki işkence uygulamalarının neredeyse günlük bir rutinin parçası olduğunu yalnızca göstermekle kalmayıp, video, fotoğraf ve Irak’taki şahitlerle yaptığı görüşmelerle kanıtlayan Normand’ın vardığı sonuçlar ve jüriye sunduğu öneriler, bir önceki bölümün sonuçlarıyla neredeyse aynıydı: ABD suçluydu.

Daha iki ay önce Irak’tan dönen Belçikalı doktor Geert van Moorter, Normand’ın başvurduğu tanıklar arasındaydı. “Cenevre Sözleşmeleri’ne hiç riayet edilmiyor,” diye söze başlayan Moorter bombalamalar nedeniyle çalışmalarını tamamen durmuş hastanelerde onlarca çocuğun elinde öldüğünü anlatırken bir çok izleyicinin gözleri doldu.

Yine Normand’ın dinlediği tanıklardan biri olan ve Irak’tan yeni dönen film yapımcısı David Martinez, şiddetin had safhada arttığı sırada Felluce’deydi. Taş üstüne taş bırakmamacasına direnişi kırmaya çalışan ABD ordusu gazetecilerin can güvenliğini sağlayamayacağını bildirmiş, uluslararası basını ve gözlemcileri Felluce’den uzaklaştırmıştı. Şans eseri orada sıkışıp kalan ve gizlenen beş uluslararası gözlemciden biri olan Martinez, ABD askerlerinin sıklıkla sivilleri hedef aldığını ve hatta gözünün önünde askerlerin içinde yalnızca hamile bir kadınla bir doktorun olduğu bir ambulansı makinalı tüfeklerle taradığını anlattı.

Normand’ın dinlediği tanıklardan bir diğeri ise Irak İşgal İzleme Komitesinin kurucusu, İman A. Hammasdı. Irak’taki vahşetin boyutunu ve ABD’nin vurdumduymazlığını

sergileyen en acı anlardan birisini bir basın toplantısında Colin Powell'ı dinlerken yaşamıştı. “Ya Irak'taki güvenlik sorunu?” diye hızlıca ve hatta yarım yamalak sorulmuş bir soruyu, ABD dışişleri bakanı “Amerikalı askerlerin güvenliğini sağlamak için ellerinden geleni yaptıklarını” söyleyerek yanıtlamıştı. Soruda Iraklıların güvenliğinin kastedildiği aklına gelememişti Powell'ın.

Her üç oturum sonunda, dünya çapında saygı görmüş edebiyatçı, akademisyen, sanatçı ve aktivistlerden oluşan 13 kişilik Vicdan Jürisi, tarihi Cooper Union binasını dolduran yüzlerce izleyiciden yazılı olarak aldıkları tepkileri de hesaba katarak, Irak'ta ABD'nin işlediği suçları belgeleyen konuşmacılara sorularını yönelttiler. Bu sorulara verilen yanıtlar ve sunulan kanıtlar ışığında yaklaşık bir buçuk saat süren bir çalışmadan sonra Vicdan Jürisinin ön bulguları izleyicilere okundu. Vicdan Jürisinin sunduğu bildirin sonuç bölümü şöyleydi:

“Irak'a saldırıyı meşru göstermek uğruna ABD hükümeti bir yalanlar ağı örmüştür. Halka Irak savaşının kitle imha silahları yüzünden yapıldığı ve Saddam Hüseyin ile el Kaide arasında bağlantı olduğu söylenmiştir. Halka, ABD yönetiminin Iraklılarla ilgilendiği, Saddam Hüseyin rejiminde çektikleri ızdırap hakkında endişe ettiği, onlar için hürriyet ve demokrasi arzuladığı anlatılmıştır. Eğer bunların hepsi doğru ise, neden bir tane bile kitle imha silahı bulunamadı? Neden El Kaide'yi bulmak yerine, Irak'a davet ettiler? Irak halkına gözkulak olmak yerine binlerce Iraklı'yı öldürdüler, aç bıraktılar, sakatladılar, işkence ettiler; su ve sağlık hizmetleri de dahil olmak üzere, altyapı hizmetlerini yok ettiler. Demokrasi adına Irak'ın malvarlığını halktan çalan bir şirketler tiranlığı kurdular. Cezaevlerinde Irak halkına karşı savaş suçları işlediler, serbest seyahat ve özgür ifade haklarını neredeyse imkansız kıldılar. Tüm bunlar ABD hükümeti tarafından yapıldı. Bu durumdan ABD halkı da sorumludur ve hükümetlerinden hesap sormalıdır.”

Eve Ensler yazımıza başladığımız cümleleri bu sonuç birdirgesinin okunduğu gecenin sabahına karşı yazdı. Güneş doğduktan hemen sonra Vicdan Jürisi sözcüsü, Columbia Üniversitesi Orta Doğu ve Asya Dilleri - Kültürleri bölüm başkanı Hamit Dabaşı'den bir yanıt aldı:

“Sevgili Eve,

... Hepimiz bu sıradışı iğrençliğe şahit zamanlara sıkışmış sıradan insanlarız. Binlerce kilometre uzaktaki Iraklı dostlarımızın çektiği acı vicdanımızın fazla kilolarını yakıyor... Bu mahkemeyi bir araya getiren çocuğumuz yaşındaki delikanlı kadınlar ve erkekler bugün hepimizin anne babası... Kazanacağız. Çünkü her on Condoleeza Rice'a karşı bir Aslı Balimiz var. Hep kazandık. Çünkü zamanında Abraham Lincoln'ü, Jose Marti'yi, Malcolm X'i dinleyen Cooper Union, bizi de dinledi... Hep beraber anlatmaya devam edeceğiz ve olabildiğince sesli ve sakin haykıracağız: İmparatorun paçaları tutuştu!

Sevgiler,
Hamit.”